অধ্যায় ১২ ঃ মানৱ অধিকাৰ

অধ্যায় গাঁথনি

১২.১ উদ্দেশ্য
১২.২ পৰিচয়
১২.৩ মানৱ অধিকাৰ ঃ এই ধাৰণাৰ আনুষ্ঠানিক সূত্রপাত
১২.৪ স্বাধীন ভাৰতত মানৱ অধিকাৰ আন্দোলন
১২.৫ ভাৰতবর্ষত ভিন্ন সময়ত উদ্ভৱ হোৱা মানৱ অধিকাৰ জনিত বিষয়সমূহ
১২.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১২.৭ অধিক জানিবলৈ
১২.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
১২.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

১২.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- মানৱ অধিকাৰ সম্পর্কীয় বিবাদ আৰু তাৰ সূত্রপাত সম্পর্কে জানিব পাৰিব
- মানৱ অধিকাৰৰ সৈতে জড়িত ভিন্ন আন্দোলনসমূহ আলোচনা কৰিব পাৰিব
- মানৱ অধিকাৰ বিবাদসমূহৰ পৰিণতিৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব।

১২.২ পৰিচয়

আগৰ অধ্যায়টিত সামাজিক আন্দোলনে কিদৰে জনতাৰ দুখ, অভাৱ-অভিযোগ প্রতিফলন কৰাৰ মাধ্যম হিচাপে পৰিগণিত হয় সেই বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। ভিন্ন পৃষ্ঠভূমি আৰু পৰিৱেশত কিদৰে সামাজিক বিপ্লৱৰ সূচনা হয় তাৰ ওপৰতো আলোকপাত কৰা হৈছে। এই অধ্যায়টিত মানৱ অধিকাৰ আৰু সংলগ্ন বিবাদ, আলোচনা আদিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব।

১২.৩ মানৱ অধিকাৰ ঃ এই ধাৰণাৰ আনুষ্ঠানিক সূত্রপাত

ভাৰতবর্ষ বিশ্বৰ এনে নগণ্য সংখ্যক দেশৰ ভিতৰত অন্যতম য'ত সমাজ বিপ্লৱৰ বাৰেবৰণীয়া ঐতিহ্য পৰিলক্ষিত হয়। যদিও মানৱ অধিকাৰৰ প্রতিষ্ঠা আৰু উত্তৰণৰ অগ্রদূত স্বৰূপ ঘটনা বা ব্যক্তিবিশেষক প্রত্যাহ্বান জনেৱাৰ উল্লেখ প্রাচীন সাহিত্য বা লোক জীৱনত পোৱা যায়, ভাৰতবর্ষত আধুনিক মানৱ অধিকাৰ আন্দোলনৰ ভেটি স্থাপন হৈছিল ঔপনিৱেশিক শাসন বিৰোধী সংগ্রামৰ সময়ছোৱাতহে। প্রকৃতার্থত ঔপনিৱেশিকতাবাদৰ এটা সর্বগ্রহণযোগ্য

আলোচনা কৰিব বিচাৰি জাতীয় আন্দোলনৰ নেতৃবৃন্দই ভাৰতবৰ্ষত ঔপনিৱেশিক শাসন প্ৰতিষ্ঠা কৰিব খুজি ব্ৰিটিছ চৰকাৰে ভাৰতীয় জনগণৰ মৌলিক মানৱ অধিকাৰ খৰ্ব কৰা বুলি তেওঁলোকক জগৰীয়া কৰাটোৱেই উচিত বুলি বিবেচনা কৰিলে। ফলস্বৰূপে, স্বাধীন ভাৰতবৰ্ষৰ সংবিধানত দেশৰ নাগৰিকৰ সৰ্বোচ্চ পৰ্যায়ৰ মানৱ অধিকাৰ ৰক্ষাৰ ব্যৱস্থাপনা কৰাটোকেই সংবিধান প্ৰণেতাসকলে তেওঁলোকৰ অভিলাসীত সপোনৰ বাস্তৱায়ন হিচাপে জাতীয় আন্দোলনৰ আৰম্ভণিৰে পৰাই মানি চলিছিল।

সৰ্বৰাষ্ট্ৰীয় মানৱ অধিকাৰ ঘোষণাপত্ৰই এক গ্ৰহণযোগ্য আৰ্হি হিচাপে সমগ্ৰ বিশ্বজুৰি স্বীকৃতি লাভ কৰিছে। কিন্তু বলপূৰ্বকভাৱে ইয়াক বাহাল ৰাখিব নোৱাৰি। দেখা গ'ল যে ১৯৪৮ চনৰ পৰা ১৯৬৬ চনলৈ এই সময়ছোৱাত ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ মানৱ অধিকাৰ আয়োগ মূলতঃ ঘোষণাপত্ৰত উল্লিখিত ধৰণে আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় মানৱ অধিকাৰ সংস্থা এটা গঠন কৰা কামত ব্ৰতী হৈ আছিল। মানৱ অধিকাৰ আয়োগে দুখন প্ৰতিবেদন যুগুতাই উলিয়ালে।

i) নাগৰিক আৰু ৰাজনৈতিক অধিকাৰ সম্পৰ্কীয় আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় চুক্তি (ICCPR) আৰু

ii) অৰ্থনৈতিক, সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক অধিকাৰ সম্পৰ্কীয় আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় চুক্তি (ICESCR)

এই দুয়োখন প্ৰতিবেদনে ১৯৭৬ চনত আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় আইনত পৰিণত হয়। সৰ্বৰাষ্ট্ৰীয় মানৱ অধিকাৰ ঘোষণাপত্ৰসহ এই দুয়োখন চুক্তিতে "আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় মানৱ অধিকাৰ বিধেয়ক" অন্তৰ্ভুক্ত হৈছিল। নাগৰিক আৰু ৰাজনৈতিক অধিকাৰ সম্পৰ্কীয় আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় চুক্তিখনে জীয়াই থকাৰ অধিকাৰ, বাক স্বাধীনতা, ভোটদান আৰু ধৰ্মৰ স্বতন্ত্ৰতা আদি বিষয়ৰ ওপৰত আলোকপাত কৰি আহিছে। আনহাতে অৰ্থনৈতিক, সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক অধিকাৰ সম্পৰ্কীয় আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় চুক্তিখনে খাদ্য, শিক্ষা, স্বাস্থ্য আৰু আশ্ৰয় আদি দিশত কাৰ্যপন্থা হাতত লয়। দুয়োখন চুক্তিতে এই নিৰ্দেশনা আছে যে এই অধিকাৰসমূহ সমগ্ৰ জনগণৰ নিমিত্তে সমদৰ্শী হ'ব আৰু ইয়াত কোনো বৈষম্য নাথাকিব।

তদুপৰি ICCPR-ৰ জৰিয়তে ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ এক মানৱ অধিকাৰ কমিটীও গঠন কৰা হয়। ওঠৰজন মানৱ অধিকাৰ বিশেষজ্ঞৰে গঠিত এই কমিটীখনে ICCPR-ৰ প্ৰত্যেক স্বাক্ষৰকাৰীয়ে যাতে ইয়াৰ চৰ্তসমূহ পালন কৰেতাক সুনিশ্চিত কৰে। এই কমিটীখনে সদস্য দেশসমূহে দাখিল কৰা প্ৰতিবেদনসমূহ প্ৰতি পাঁচ বছৰৰ অন্তত মূল্যায়ন কৰে আৰু ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ প্ৰদৰ্শনৰ ওপৰত অভিমত প্ৰকাশ কৰে।

১২.৪ স্বাধীন ভাৰতত মানৱ অধিকাৰ আন্দোলন

ভাৰতবৰ্ষৰ বিশাল ভৌগোলিক বিস্তৃতি, বৰ্ণাঢ্য জনগাঁথনি, সৰ্বাত্মক দৰিদ্ৰতা, বৈচিত্ৰ্যময় সংস্কৃতি আদি দিশ বিবেচনা কৰিলে মানৱ অধিকাৰৰ বিষয়টো যথেষ্ট সংবেদনশীল বুলি অভিহিত কৰিব পাৰি। মানৱ অধিকাৰ সম্পৰ্কীয় বিবাদসমূহ চালি-জাৰি চোৱাৰ উদ্দেশ্যে দেশত বহুতো নিৰ্ধাৰিত ব্যৱস্থাপনা আছে। উদাহৰণ স্বৰূপে, ভাৰতৰ সংবিধানত মৌলিক

অধিকাৰৰ বিধান আছে। তাৰোপৰি ভাৰতত কার্যপালিকা আৰু ন্যায়পালিকাৰ পৃথকীকৰণৰ এক কঠোৰ প্রণালী আছে। এই ব্যৱস্থাপনাসমূহে ভাৰতবর্ষত উন্মেষ ঘটা মানৱ অধিকাৰ সম্পর্কীয় বিবাদসমূহ নিৰসন কৰাৰ ক্ষেত্রত এক পদ্ধতিগত পদক্ষেপ সুনিশ্চিত কৰে।

স্বাধীনোত্তৰ কালছোৱাত মানৱ অধিকাৰ আন্দোলনৰ কার্যকৰী ইতিহাসে এহাতে পৰস্পৰবিৰোধী প্রতিশ্রুতি বহন কৰে আৰু আনহাতে এক প্রভাৱশালী জনবিক্ষোভৰ ফলত মানৱ অধিকাৰ আন্দোলনৰ দাবানল আৰু তীব্রতৰ কৰি তোলাৰ বর্ণনা দাঙি ধৰে। যেতিয়াই সংবিধান সভাসমূহে মানুহৰ মৌলিক অধিকাৰসমূহৰ ব্যৱস্থাপনাত সালসলনি ঘটাবলৈ আৰম্ভ কৰে তেতিয়াই স্বাধীন ভাৰতত মানৱ অধিকাৰৰ ভৱিষ্যৎ স্বৰূপৰ পূর্বাভাস স্পষ্ট হৈ ধৰা দিছিল। সংবিধান সভাৰ সদস্যসকলে উদাৰ নৈতিক মনোভাৱ পোষণ কৰাৰ পিছতো পৰিস্থিতিমূলক সংবেদনশীলতাত ভুগি সভাৰ পর্যালোচনা ইমানেই সীমাবদ্ধ কৰি পেলালে যে ই এক সুদৃঢ় প্রশাসনযন্ত্র হৈয়ো জনতাৰ মৌলিক অধিকাৰ ৰক্ষাৰ বাদে আন একো কথাই মীমাংসা কৰিব নোৱাৰা হ'ল। ৰাষ্ট্র নির্মাণ, ৰাষ্ট্রীয় সুৰক্ষা, দেশৰ সমন্বয় আৰু একতা গঢ়াৰ সপোনে সংবিধান প্রণেতাসকলৰ মনত ইমান গভীৰভাৱে ৰেখাপাত কৰিছিল যে তেওঁলোকে জনসাধাৰণক মৌলিক অধিকাৰৰ দৰে অনুমেয় প্রস্তাৱৰ বাহিৰে বিশেষ ব্যৱস্থাপনা কৰিবলৈ তৎপৰ নহ'ল।

ভাৰতত সংবিধানৰ খচৰা প্রস্তুত কৰি থকাৰ সময়তে এটা অতিশয় গুৰুত্বপূর্ণ আন্তর্জাতিক সংগঠন পৰিলক্ষিত হ'ল যেতিয়া ১৯৪৮ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহত ৰাষ্ট্রসংঘৰ সাধাৰণ সভাই সর্বৰাষ্ট্রীয় মানৱ অধিকাৰ ঘোষণাপত্র গৃহীত কৰে। এই ঘোষণাপত্র গৃহীত হোৱাৰ ফলত ইয়াৰ ৰাজনৈতিক সবলীকৰণ সম্ভৱ হ'ল আৰু ই শীতল যুদ্ধকে ধৰি তৎকালীন বাস্তৱিকতাৰ প্রতিফলন ঘটাই ভাৰতৰ দৰে শেহতীয়াকৈ স্বাধীন হোৱা দেশসমূহত মানৱ অধিকাৰ আন্দোলনক এক অভিনৱ প্রেৰণা যোগাইছিল।

বাস্তৱ ক্ষেত্রত নহ'লেও নীতিগতভাৱে এই ঘোষণাপত্রখনে ওপৰত উল্লেখ কৰি অহা ধৰণে সকলো দেশকে নিজৰ সংবিধানত সর্বৰাষ্ট্রীয় মানৱ অধিকাৰ ঘোষণাপত্রত উল্লিখিত ব্যৱস্থাপনাৰ আর্হিত মানৱ অধিকাৰ সম্পর্কীয় এক সমন্বিত কার্যক্রম প্রস্তুতকৰণত অৰিহণা যোগাইছিল। যিবিলাক দেশে তেওঁলোকৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাত মানৱ অধিকাৰক এক গুৰুত্বপূর্ণ স্থান দিয়াক লৈ অনিশ্চয়তাত ভুগিছিল, সেইবিলাক দেশেই কালক্রমত ঘোষণাপত্রত চহী কৰাৰ উপৰিও, তাৰ দর্শন অনুসৰি নিজ নিজ আইন আৰু সংবিধান সংশোধনৰ যাৱতীয় প্রস্তুতি সম্পন্ন কৰি তুলিলে। এনেকুৱা অনুকূল পৰিৱেশত ভাৰতৰ সংবিধান প্রণেতাসকলৰ দায়িত্ব এহাতে ঘোষণাপত্রৰ প্রয়োজনীয়তা আনহাতে ৰাষ্ট্রীয় সমন্বয় আৰু একতাৰ অপৰিহার্যতা— এই দুই দিশলৈ লক্ষ্য ৰাখি আৰু অধিক প্রগাঢ় হৈ পৰিল।

সর্বশেষত ভাৰতৰ সংবিধানে মানৱ অধিকাৰ অভিযানৰ পক্ষে মহত্বপূর্ণ সংকেত কঢ়িয়াই অনা কেইবাটাও মূল্যবান বিধি ব্যৱস্থা সংহত কৰি গৈছে। মানৱ অধিকাৰ সম্পর্কে প্রত্যক্ষ আৰু পৰোক্ষভাৱে দিকদর্শন কৰোৱা সংবিধানৰ তিনিটা ভাগ হ'ল— প্রস্তাৱনা, মৌলিক অধিকাৰ আৰু ৰাজ্যৰ নীতি নির্দেশক সিদ্ধান্ত। এয়া অনস্বীকার্য্য যে যদিও সংবিধানৰ প্রস্তাৱনাত

প্ৰণেতাসকলে কিছুমান গুৰুত্বপূৰ্ণ ৰাজনৈতিক বিষয়ৰ ওপৰত প্ৰকাশ কৰা দৰ্শনহে প্ৰতিপাদিত কৰিলে, তথাপিও নাগৰিকৰ বিভিন্ন অধিকাৰ আৰু স্বাধীনতা সম্পৰ্কে কৰা উদ্ধৃতিয়ে তেওঁলোকে যি অগ্ৰাধিকাৰ ভিত্তিত সংবিধান ৰচনা কৰিব বিচাৰিছিল তাৰ স্পষ্ট আভাস দিয়ে। যি কি নহওক, মানুহক সঠিক অধিকাৰ দিবলৈ গৈ সংবিধান প্ৰণেতাসকলে তদানীন্তন আৰ্থ-সামাজিক অৱস্থাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ মানৱ অধিকাৰসমূহৰ মাজত স্পষ্ট বিভাজন ৰখাৰ কথা বিবেচনা কৰিছিল।

শাসন ব্যৱস্থাত গণতান্ত্ৰিক পদ্ধতি সন্নিবিষ্ট কৰিবলৈ সংবিধানৰ প্ৰণেতাসকলৰ দৃঢ় মতামতৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত এয়া স্পষ্ট হৈ পৰে যে ভাৰতত গণতন্ত্ৰ উজ্জীৱিত কৰি ৰাখিবলৈ জনসাধাৰণৰ নাগৰিক আৰু ৰাজনৈতিক অধিকাৰ নিশ্চিত কৰাৰ ক্ষেত্ৰত কিছুমান সূক্ষ্ম ব্যৱস্থাপনা কৰা হৈছিল। সেয়ে সংবিধানৰ তৃতীয় ভাগত ছয়টা মৌলিক অধিকাৰ সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে যেনে সমতাৰ অধিকাৰ, স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ, শোষণৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ, ধৰ্মীয় স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ, সাংস্কৃতিক-শৈক্ষিত অধিকাৰ আৰু সাংবিধানিক উপাচাৰৰ অধিকাৰ। যদি এই ন্যায্য অধিকাৰসমূহ সাব্যস্ত কৰিবলৈ নাগৰিকে আদালতৰ সহায় ল'বলগীয়া হয়, তেনে ক্ষেত্ৰত সংবিধানৰ চতুৰ্থ খণ্ডত মানৱ অধিকাৰৰ এটা দ্বিতীয় সংস্কৰণ নীতি-নিৰ্দেশক সিদ্ধান্তৰ ৰূপত অৱলোকিত হৈছিল। জনস্বাৰ্থ জড়িত আবেদনসমূহৰ প্ৰসাৰে মানৱ অধিকাৰ অভিযানৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ ফলাফলৰূপে আন্দোলনটোক আৰু অধিক শক্তিশালী কৰিছিল। বেচৰকাৰী আৰু ঠিকাভিত্তিক অসংগঠিত শ্ৰমিকসকলো যাতে চৰকাৰৰ ন্যূনতম মজুৰি আইনৰ আওতালৈ আহে তাৰ বাবে পিপলচ ইউনিয়ন ফৰ ডেমক্ৰেটিক ৰাইটছ নামৰ সংগঠনটোৰ দিল্লীস্থ কাৰ্যালয়ে উচ্চতম ন্যায়ালয়ত দিয়া আবেদনৰ ভিত্তিত এই দিশত নতুন মাত্ৰাৰ সংযোজন ঘটে। সমাজৰ স্পৰ্শকাতৰ আৰু দুখীয়া শ্ৰেণীৰ অধিকাৰ সুৰক্ষিত কৰাত ব্ৰতী মানৱ অধিকাৰ সংস্থাসমূহৰ সংগ্ৰামক উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ এই ৰায়ে ন্যায়িক সুৰক্ষা প্ৰদান কৰিলে। জনতাৰ অধিকাৰ ৰক্ষা কৰিবলৈ আইনী পন্থা অৱলম্বন কৰিব বিচৰা মানুহৰ সংখ্যাও ই বৃদ্ধি কৰিছিল। উদাহৰণস্বৰূপে এইচ ডি শৌৰিয়ে 'কমন কজ' নামৰ স্বেচ্ছাসেৱী সংগঠনটোৰ জৰিয়তে আৰু অধিবক্তা এম. চি. মেহতাই চেণ্টাৰ ফ'ৰ চাইন্সে এণ্ড এনভাইৰনমেণ্ট (CSE) নামৰ সংস্থাটিৰ জৰিয়তে যথাক্ৰমে গ্ৰাহকৰ অধিকাৰ আৰু দিল্লীৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক সংকটৰ সমাধান কল্পে কৰা প্ৰয়াসে ৰাজহুৱা স্বাৰ্থজড়িত আবেদনক ব্যক্তি আৰু অনুষ্ঠানৰ সুৰক্ষাত ব্যৱহৃত এক শক্তিশালী আহিলা হিচাপে প্ৰতিষ্ঠাপিত কৰিলে।

ভাৰত চৰকাৰে ১৯৯৩ চনত এক প্ৰস্তাৱ যোগে ৰাষ্ট্ৰীয় মানৱ অধিকাৰ আয়োগ স্থাপন কৰিবলৈ লোৱা সিদ্ধান্ত মানৱ অধিকাৰ সংগঠনসমূহৰ কল্যাণকামী প্ৰচেষ্টাৰ এক চমকপ্ৰদ অংশবিশেষ হিচাপে পৰিগণিত হৈছে। লক্ষণীয়ভাৱে, অনুসূচিত জাতি আৰু জনজাতিৰ দৰে সমাজৰ কিছুমান বৰ্গৰ অধিকাৰ ৰক্ষা আৰু উত্তৰণৰ বাবে যদিও বহুতো বিধি আয়োগ আৰু সংগঠন আছিল তথাপি এইটো স্পষ্ট হৈ পৰে যে এই সংগঠনসমূহে যথোচিত দৃষ্টিভংগী তথা সঞ্চালন সংসাধন ক্ষমতাৰ অভাৱত আনকি তেওঁলোকৰ লক্ষ্য জনসমষ্টিকো সঠিকভাৱে

ৰক্ষণাবেক্ষণ দিবলৈ অপাৰগ। তদুপৰি সমাজৰ সকলো শ্ৰেণী লোকৰ মানৱ অধিকাৰ ৰক্ষা আৰু উত্তৰণৰ বাবে দায়বদ্ধ ৰাষ্ট্ৰীয় আৰু আঞ্চলিক সংগঠনৰ আৱশ্যকতা অনুভৱ হ'ল যিয়ে পৰ্যাপ্ত ক্ষমতা আৰু চৰকাৰী সাহায্য ব্যৱস্থাৰ (Support System) সুফল লাভ কৰিছে। পৰৱৰ্তী সময়ত ৰাষ্ট্ৰীয় মানৱ অধিকাৰ আয়োগৰ গঠন দেশত মানৱ অধিকাৰ ৰক্ষণৰ হেতু গৃহীত আৰু আকাংক্ষিত পদক্ষেপ হিচাপে পৰিগণিত হ'ল। ৰাইজৰ মন জয় কৰাৰ প্ৰৱণতাৰে চৰকাৰেও আন বহুতো আয়োগ যেনে ৰাষ্ট্ৰীয় মহিলা আয়োগ, ৰাষ্ট্ৰীয় সংখ্যালঘু আয়োগ, ৰাষ্ট্ৰীয় চাফাই কৰ্মচাৰী আয়োগ আদি গঠন কৰি সমাজৰ উপৰোক্ত শ্ৰেণীসমূহৰ মানৱ অধিকাৰ সুৰক্ষা আৰু প্ৰসাৰৰ অৰ্থে নিৰ্ধাৰিত কিছুমান সংকল্প গ্ৰহণ কৰে। কিন্তু এটা দশকৰ পাছতো NHRCকে ধৰি এই সংস্থাসমূহৰ কৰ্মকুশলতা সন্তোষজনক নহ'ল।

১২.৫ ভাৰতবৰ্ষত ভিন্ন সময়ত উদ্ভৱ হোৱা মানৱ অধিকাৰ জনিত বিষয়সমূহ

এই কথাটো আগতেও উল্লেখ কৰা হৈছে যে ভাৰতত মানৱ অধিকাৰৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা বিবাদসমূহ সমাধানৰ আনুষ্ঠানিক কাৰ্যপ্ৰণালী ৰূপায়ণ এক আপাতভাৱে নতুন পৰিঘটনা। ই ভাৰতবৰ্ষত ঔপনিবেশিক শাসন প্ৰণয়ন কৰাৰ সময়তে আৰম্ভ হৈছিল আৰু শেষৰ ফালে ইয়াৰ প্ৰভাৱ বেছিকৈ অনুভূত হৈছিল। কিন্তু বৰ্তমান সময়ত মানৱ অধিকাৰৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা বোধ্য প্ৰাসংগিক বিষয়বস্তুসমূহ বীক্ষণ আৰু বিশ্লেষণ কৰাটো গতানুগতিক বিষয় হৈ পৰিছে। নিম্নলিখিত ঘটনাৱলীয়ে এনে কিছুমান বিষয়বস্তু বিশেষভাৱে দৰ্শায় —

সতীদাস প্ৰথা এই দিশত এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ঘটনা হিচাপে পৰিগণিত হৈছে। ৰামমোহন ৰায়ৰ দ্বাৰা পৰিচালিত ব্ৰাহ্ম সমাজৰ দৰে হিন্দু সংস্কাৰ অভিযানৰ কেইবা বছৰজোৰা প্ৰচেষ্টাৰ ফলস্বৰূপে বিধৱাসকলৰ স্বামীৰ চিতাগ্নিত আত্মত্যাগৰ গোড়া পৰম্পৰা সতীদাহ প্ৰথা গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল উইলিয়াম বেণ্টিঙ্কে ১৮২৯ চনত বন্ধ কৰে।

বিংশ শতিকাৰ আগভাগত ১৪ বছৰৰ অনূৰ্ধ্ব শিশুৰ বিবাহ নিষেধৰ সপক্ষে বাল্যবিবাহ নিষিদ্ধকৰণ আইন ১৯২৯ গৃহীত হয়।

তাৰোপৰি হিন্দু মহিলাসকলক আৰু অধিক অধিকাৰ প্ৰদান কৰাৰ উদ্দেশ্যেৰে হিন্দুসকলৰ পাৰিবাৰিক আইন সংশোধন কৰা হয়।

সশস্ত্ৰ সেনা (বিশেষাধিকাৰ) আইন, ১৯৫৮ আজি পৰ্যন্ত গভীৰ চিন্তাৰ বিষয় হিচাপে পৰিগণিত হৈ আহিছে। ভাৰতবৰ্ষত জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ ঘোষণাৰ ফলত নিৰীহ জনতাৰ মানৱাধিকাৰৰ ব্যাপক স্খলন ঘটিছিল।

অপাৰেশ্যন ব্লুষ্টাৰ আৰু ১৯৮৪ চনত ধাৰাবাহিকভাৱে সংঘটিত শিখবিৰোধী সংঘৰ্ষ ভাৰতবৰ্ষত সাধাৰণ নাগৰিকৰ মানৱাধিকাৰ সৰ্বাত্মক উলংঘনৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ উদাহৰণ।

কাশ্মিৰী হিন্দুসকলৰ ব্যাপক গণ সংহাৰ, হিন্দু মন্দিৰ ধ্বংস, হিন্দু আৰু শিখ হত্যাকাণ্ড, বিদেশী পৰ্যটক আৰু চৰকাৰী বিষয়াৰ অপহৰণ, পৰৱৰ্তী সময়ত জম্মু-কাশ্মীৰত ধাৰাবাহিকভাৱে বিৰাজমান অস্থিৰতা আদি ঘটনা দেশৰ নাগৰিকৰ মানৱ অধিকাৰৰ ওপৰত

নির্মম আক্রমণ হিচাপে ইতিহাসত লিপিবদ্ধ হৈ ৰ'ব।

ওপৰোক্ত ঘটনাৱলী ভাৰতবর্ষত মানৱ অধিকাৰ সম্পর্কীয় বিবাদসমূহক পোহৰলৈ অনা কেইটামান উদাহৰণহে মাত্র।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ ভাতবর্ষত মানৱ অধিকাৰ আন্দোলনৰ উত্থানত কিহে অৰিহণা যোগাইছিল?

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ ভাৰতীয় নাগৰিক স্বতন্ত্রতা সংঘ কেতিয়া স্থাপন হৈছিল?

.....

প্রশ্ন নং ৩ ঃ UDHR-ক পূর্ণ ৰূপত কি হিচাপে জনা যায়?

.....

প্রশ্ন নং ৪ ঃ জনস্বার্থ জড়িত আবেদন (PIL) কি?

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ ৰাষ্ট্রীয় মানৱ অধিকাৰ আয়োগ কেতিয়া স্থাপন কৰা হৈছিল?

.....

১২.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- সময়ৰ লগে লগে ভাৰতবর্ষত মানৱ অধিকাৰ আন্দোলনৰ প্রসাৰ ঘটে। বিভিন্ন সামাজিক তথা ধর্মীয় ৰূপান্তৰণৰ সংগ্রামৰ পার্শ্বক্রিয়া হিচাপে ভাৰতবর্ষত বিংশ শতিকাৰ মাজভাগত মানৱ অধিকাৰ সংগ্রামৰ উল্লেখযোগ্য ধাৰাসমূহ দৃষ্টিগোচৰ হয়।
- স্বাধীনতা সংগ্রামৰ সময়ছোৱাত ব্রিটিছৰ দমনমূলক আইন আৰু নীতিৰ বিৰোধিতা কৰাৰ সমান্তৰালভাৱে মানৱ অধিকাৰ আন্দোলনেও চালিকাশক্তি লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হয়।
- সর্বসাধাৰণ জনতাৰ বাবে মানৱ অধিকাৰ লাভ কৰাৰ বিস্তৃত পৰিকাঠামো থকাৰ সন্তোষজনক প্রস্তাৱ ৰখাৰ পিছতো, স্বাধীনোত্তৰ কালত এই চর্তসমূহ ৰাষ্ট্রীয় নেতৃবৃন্দই আশ্বস্ত কৰাৰ দৰে অনুকূল নহ'ল।
- এই দিশত বাধা আহি পৰিল ১৯৭৬ চনৰ পৰা ১৯৭৭ চনলৈ যেতিয়া জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ ঘোষণাৰ সময়ত মানৱ অধিকাৰ সংগ্রামত উদ্ভৱ হোৱা চৰম সংকটৰ কথা উন্মোচিত কৰিলে।
- পৰৱর্তী সময়ত মানৱ অধিকাৰ সংস্থাসমূহৰ সংখ্যাগত উত্থান আৰু বিকাশৰ যোগেদি

কার্যক্ষেত্রত নৱচেতনাৰ উন্মেষ দেখা গ'ল। মানৱ অধিকাৰ আন্দোলনৰ পৰিসৰ কেৱল মাত্র নাগৰিক আৰু ৰাজনৈতিক অধিকাৰসমূহৰ সু�ৰক্ষা আৰু প্রসাৰতে সীমাবদ্ধ নাথাকিল। তাৰোপৰি ই মানুহৰ কার্যকলাপ সম্বন্ধীয় সকলো দিশ সাঙুৰি এইটো নিশ্চিত কৰিলে যাতে মানুহৰ মৌলিক অধিকাৰ যিকোনো প্রকাৰে আৰু যিকোনো ঠাইতে উলংঘা কৰা নহয়।

- ৰাষ্ট্রীয় তথা ৰাজ্যিক পর্যায়ত মানৱ অধিকাৰ আয়োগ গঠন কৰি এই দিশত চৰকাৰী কার্যনীতি বলৱৎ হ'ল।
- ইমানবোৰ বুনিয়াদী পদক্ষেপ গ্রহণৰ পিছতো মানৱ অধিকাৰ উলংঘনৰ অপর্য্যাপ্ত ঘটনাক্রমে ভাৰতবর্ষৰ উদাৰ গণতান্ত্রিক সমাজ ব্যৱস্থাত জলন্ত সমস্যাৰূপে পৰিগণিত হৈ আহিছে।
- বিভিন্ন ধৰণৰ বাধা বিপত্তিৰ মুখামুখি হোৱাৰ পিছতো যেতিয়ালৈকে মানৱ অধিকাৰ স্থলিত হোৱা পৰিৱেশৰ উদয় হোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকিব তেতিয়ালৈকে মানৱ অধিকাৰ সুৰক্ষা সংস্থাসমূহৰ ভূমিকা অতিশয় গুৰুত্বপূর্ণৰূপে বিবেচিত হৈ থাকিব।

১২.৭ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্রন্থ ঃ

1. Aswini K. Ray, 'Human Rights Movement in India : A Historical Perspective, Economic and Political weekly.
2. South Asia Human Right Dowmentation centre (SAHRDC), A step in the Right Direction. TATA McGrew Hill, New Delhi, 2000.
3. Kothari S (1989) The Human Rights Movement in India : Crisls and Challenges. In : Forsythe D. P. (eds) Human Rights and Development. International Political Economy series. Palgrave Macmillan, London.

১২.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৯৭৫ চনৰ পৰা ১৯৭৭ চনলৈ বলৱৎ হৈ থকা জৰুৰীকালীন শাসনৰ সময়ছোৱাত ভাৰতবর্ষত মানৱ অধিকাৰ আন্দোলনৰ অঙ্কুৰণ ঘটে।

২নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৯৩৪ চনত।

৩নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ সৰ্বৰাষ্ট্ৰীয় মানৱ অধিকাৰ ঘোষণা পত্ৰ (UHDR)

৪নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ভাৰতীয় আইন অনুসৰি, জনস্বাৰ্থ জড়িত আবেদন হ'ল জনসাধাৰণৰ কল্যাণৰ অৰ্থে জনোৱা আবেদন।

৫নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৯৯৩ চনত।

১২.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

(ক) চুটি প্ৰশ্ন ঃ (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখিব)

প্ৰশ্ন ১ ঃ সৰ্বৰাষ্ট্ৰীয় মানৱ অধিকাৰ ঘোষণা পত্ৰৰ ওপৰত এটা চমুটোকা লিখক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় অধিকাৰ বিধেয়কৰ কাৰ্যবিধি ব্যাখ্যা কৰক।

(খ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন ঃ (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখিব)

প্ৰশ্ন ১ ঃ ভাৰতৰ স্বাধীনতা সংগ্ৰামৰ সময়ছোৱাত আলোচিত হোৱা মুখ্য মানৱ অধিকাৰ জনিত বিষয়সমূহ কি কি আছিল?

প্ৰশ্ন ২ ঃ ধৰ্ম আৰু মানৱ অধিকাৰৰ ওপৰত এখন ৰচনা লিখক।

*** ***** ***